

GLOBALLEŞME

*“Bir dönemin sonuna tanık olmaktayız
Geleneklerin ve kültürlerin kaynaştığı başka bir dünya doğmaktadır.”*

I. Genel Olarak

20.yüzyılın sonlarında sosyal, ekonomik, politik ve kültürel alanda dünyada esen değişim rüzgarları devletleri, şirketleri ve bireyleri hızla etkisi altına alarak, yeni bir dünya düzeninin kurulmasına yol açmıştır. Bilgi teknolojisindeki devrim, ülkeleri birbirleriyle daha yakın ilişkiler kurmaya ve dünyadaki gelişmeleri yakalamaya zorlamaktadır. Günümüzde hiçbir ülke bu değişimin dışında kalamaz. Bunun bilincine varan ülkeler, ulusal ekonomilerini dünyaya açmaya; mal, emek ve sermaye hareketlerinin sınır tanımadığı dünyada bir yandan uluslararası rekabet yarışında öne geçmeye, diğer yandan da rekabet güçlerini arttırmak için ekonomik işbirliğine ve bölgesel birleşmelere ağırlık vermeye başlamışlardır.

Megatrends 2000 de doksanlı yıllar uygarlık tarihinin en önemli on yılları olarak tanımlanmış ve *“Bu yüzyılın, akıllara durgunluk veren teknolojik yenilikler, benzeri görülmemiş ekonomik olanaklar, şaşırtıcı siyasal reformlar ve kültürel bir yeniden doğuş dönemi...”* olduğu belirtilmiştir. Çağımıza şekil veren globalleşmenin önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Globalleşme toplumsal yaşamın ekonomik, politik ve kültürel alanlarında yaşanmakta olan bir süreçtir. Sürekli genişleyen, şiddetli ve düzensiz bir değişime uğrayan kapitalist dünya pazarınca ilerletilen ve bilimsel buluş, sanayileşme, demografik dönüşüm, kentsel büyüme, ulus devletler ve sosyal hareketlilikler olarak sıralanan süreçlerin bir toplamıdır. Ancak bu sürece kuşku ile bakıldığından söz edebiliriz. Globalleşme tıpkı modernleşme gibi, Avrupa kültürünün ve batının 16 - 19.yüzyıl arasında yaşamış olduğu toplumsal dönüşümün tüm dünyaya dayatılmasında kullanılan bir araç gibi görülmektedir. Gerçekten de globalleşmenin kapitalist gelişme süreci ile sıkı bir bağı vardır. Batının kendi arasında birleşme açısından göze aldığı hedefler, ülke sınırlarının önemsizleşmesini ve uluslar üstü çeşitli organların kurulması sonucunu doğurmuştur.

Globalleşmenin toplumsal yaşam alanındaki ekonomik, siyasal ve kültürel yansımaları bu kavrama ilgiyi arttırmaktadır. Tüm bu alanlarla ilgili değişim ilişkilerinin hızı ve boyutu teknolojik gelişmelerle yakından ilgilidir. Globalleşmenin yol açtığı değişimin, özellikle üç biçimde kendini gösterdiğinden söz edebiliriz: İlki; makroekonomik müdahalecilikten mikro ekonomik müdahaleciliğe bir kayma olmasıdır. İkinci olarak; müdahaleciliğin odağının, kalkınmadan ve genel görece üstünlüğü elinde tutmak amacına yönelik stratejik ekonomik faaliyetlerin sürdürülmesinden kayarak, rekabet üstünlüğüne dayalı üretime dayanması gerektiği düşüncesi etrafında yoğunlaşmasıdır. Üçüncüsü; iç politikada hedefin refahın yükseltilmesinden, gerek özel ve gerekse kamu sektöründe girişim, yenilenme ve karlılığın teşvikine kaymasıdır.

İçinde bulunduğumuz dönemde politik kurumlar göz ardı edilerek, doğrudan ekonomiler ve kültürler arası ilişkilerin gerçekleşmesi açık bir olgudur. Artık uluslararası ilişkilerin kavranmasında yeni bir bakış açısı gerekmektedir; o da uluslararası ilişkiler yerine dünyanın bir bütün olarak kavranması gereğidir.

II. Globalleşmenin Tanımı

Farklı yaklaşımlar nedeniyle, globalleşmenin değişik tanımlarının yapıldığını görüyoruz. IMF World Economic Outlook 1997’de yapılan tanıma göre; *“globalleşme, ülkeler arasında mal, hizmet, uluslar arası sermaye akımları ve teknolojik gelişimin hızlı bir şekilde artmasını ve serbestleşmesini ve bunların sonucunda ortaya çıkan ekonomik gelişmeyi ifade eder.”*

Diğer bir tanıma göre; “*globalleşme, biri siyasal, biri ekonomik, biri de kültürel olarak üç boyutu olan bir kavramdır.*”

Bir başka tanıma göre; “*globalleşme, ulusal devlet politikalarıyla ilişkili, dünya insanların günlük yaşamlarında daha fazla önemli olan, insanların, sermayenin ve uluslar arası serbest mal hareketliliğinin oluşturduğu global piyasa güçlerinin yer aldığı bir dünya tasviridir.*”

Bütün bu tanımların ortak noktası ele alındığında, globalleşmeyi şu şekilde tanımlayabiliriz:

“*Globalleşme; ülkeler arasındaki ideolojik ayrımlara dayalı kutuplaşmaların çözülmesi nedeniyle ekonomik, siyasal ve sosyal ilişkilerin gelişmesi sonucunda, farklı kültürlerin daha iyi tanınması, maddi ve manevi her türlü değer ve bu değerler çerçevesinde oluşmuş birikimlerin milli sınırları aşarak dünya çapında yayılması anlamına gelmektedir.*”

III. Globalleşmeyi Ortaya Çıkartan Nedenler

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu ulaşım ve iletişim maliyetleri düşerek; ülkeleri, insanları ve piyasaları birbirinden ayıran zaman - mekan gibi doğal engeller büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. 1930’larda yaklaşık 0.70 USDolar olan mil başına ortalama ulaşım maliyeti, teknolojik gelişmeler sayesinde hızlı bir düşüşle 1990’larda 0.10 USDolara kadar gerilemiştir. Benzer şekilde 1930 yılında 245.-USDolar olan New York ile Londra arasındaki üç dakikalık bir telefon görüşmesinin maliyeti 1990’da 3.30 USDolara düşerken; bilgisayar maliyetleri 200 kat düşerek 1,000.-USDolara kadar gerilemiştir.

Globalleşmeyi ortaya çıkaran bir başka husus, II.Dünya Savaşı sonrasında hızlanan ticari ve finansal liberalleşme hareketleridir. Liberalleşme hareketlerinin artmasında uluslararası kuruluşlar kadar, hükümet politikaları da önemli rol oynamıştır. Devlet anlayışındaki değişimler ve piyasa ekonomisinin ülkeler arasında giderek artan ölçüde benimsenme eğilimi, dış ticaret ve sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların ve kontrollerin kaldırılmasına ortam hazırlamıştır. Nitekim, gerek Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) müzakereleri, gerekse hükümet politikaları, pek çok ülkede dış ticaret üzerindeki kota ve tarifelerin kaldırılmasını ya da önemli ölçüde düşürülmesini sağlamıştır. Öte yandan, ülkelerin bir çoğu IMF’nin desteğiyle uluslararası sermaye hareketleri üzerindeki sınırlamaları kaldırmışlardır. Bu gelişmeler, globalleşme sürecini hızlandırmıştır.

Globalleşmenin ortaya çıkmasında soğuk savaş döneminin sona ermesi de önemli ölçüde etkili olmuştur. 1990’ların başında Doğu Bloğunun çökmesiyle soğuk savaş dönemi ve ülkeler arasındaki ideolojik kutuplaşmalar sona ermiştir. Soğuk savaş döneminin sona ermesi, globalleşme önündeki engelleri ortadan kaldırmış ve eski Doğu Bloğu ülkelerinin batı ile yakın ekonomik ve siyasi entegrasyon içine girmelerine ortam hazırlamıştır. Sonuç olarak, bu ülkeler siyasi açıdan demokrasiyi, ekonomik açıdan da serbest piyasa ekonomisini benimsemeye başlamışlardır.

Globalleşmeyi ortaya çıkaran diğer bir husus ise, firma stratejilerindeki değişimlerdir. Gerek hükümetlerin kontrol dışına çıkarma (deregulasyon) politikaları, gerekse teknolojik gelişmeler sonucu firmaların faaliyetleri global bir boyut kazanmıştır. Firmalar, üretim alanı olarak tek bir ülkeyi değil, bütün dünyayı hedeflemektedirler.

Öte yandan, gerek iletişim ve gerekse ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler sonucu ortaya çıkan tüketici tercihlerindeki değişimler, ülkeleri birbirlerine yakınlaştırmıştır. İletişim ve ulaşım ağındaki hızlı gelişmeler, reklamlar yoluyla mal ve hizmetlerin tanıtımını kolaylaştırmıştır. Ayrıca, tüketiciler global firmalar tarafından üretilen ucuz ve kaliteli mal ve hizmet çeşitlerini yakından tanıma fırsatına kavuşmuşlar ve bütün dünyada tüketici tercihleri birbirlerine doğru yakınlaşmıştır.

Terörizm, örgütsel suçlar (silah ticareti, uyuşturucu vb.), insan hakları, göç hareketleri, salgın hastalıklar ve çevre kirliliği gibi uluslararası sorunlara çözüm bulma zorunluluğu ülkeleri birbirlerine doğru yakınlaştırmış ve ülkeleri ortaklaşa karar almaya sevk etmiştir.

Bir taraftan dünyada globalleşme ile sınırlar kalkarken, diğer taraftan bölgeselleşme ile dünya coğrafyasında kutuplaşma oluşmaktadır. Ancak, bölgeselleşme hareketleri iktisadi, siyasi, sosyal ve kültürel alanlarda bazı ortak değerlerin yerel ve milli sınırları aşarak dünya çapında yayılmasını engelleyememekte; tam tersine artırmaktadır. Bu gün üç ayrı kıtada bölgesel ticaret blokları mevcut bulunmaktadır: Avrupa kıtasında, Avrupa Birliği (AB); Amerika kıtasında Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (NAFTA), Asya kıtasında ise Asya-Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC).

IV. Globalleşmenin Etki Alanları

Evrensel düzeyde serbest piyasa ekonomisine geçilmesi ile birlikte, bütün ülkelerin dünya pazarı ile bütünleşmesi ve bunun sonucunda mal-hizmet-sermaye hareketlerinin tam serbestleşmesi, çağımızda dünya ekonomisinde yaşanan değişimin temel unsuru olarak gösterilmektedir. Bu doğrultuda; dış ticaretin koruma politikalarından arındırılması, sübvansiyonlarının kaldırılması, ulusal paraların konvertibilitesinin (çevirgenliğinin) sağlanması, devlet tekellerinin kaldırılması, kamu iktisadi teşebbüslerinin özelleştirilmesi, mal-hizmet-sermayenin dolaşımındaki kamu müdahalelerinin kaldırılması, dolaysız yatırımlar, portföy yatırımları ve kısa vadeli sermaye hareketleri üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması hedeflenmektedir.

Böylece dünya ekonomisi; katılımcıları özel girişimciler olan, piyasalarına rekabet koşullarının hakim olduğu ve temel dürtüsünün kar olduğu bir alana dönüşebilecektir. Kamu müdahaleleri ortadan kalkacağı için, özel girişimciler kendi rekabet güçleri nispetinde kazanacak veya kaybedecek ve sonuçta rekabet koşulları verimliliği ve karlılığı arttıracaktır.

Bu doğrultuda, başlangıçta liberalleşmede bir pazar arayışı olarak gözükmesine ve ekonomik etkileri olmasına rağmen, globalleşme sadece ekonomik bir süreç olarak algılanamaz. Globalleşmenin önemli sosyo-kültürel ve siyasal etkileri de olmuştur. Dünyada tek merkezli siyasal bir yapının belirginleşmesi ile siyasal değişiklikleri tetiklemiş; iletişim olanaklarının artmasıyla ortaya çıkan yoğun etkileşimin sonucunda, kültürel boyutta büyük değişiklikler yaşanmıştır.

Şimdi globalleşmenin etki alanlarının incelenmesine geçelim.

a) Üretimin Globalleşmesi

Dünyanın halen yaşadığı teknolojik devrimde, yeni teknolojinin hem girdisi hem de çıktısı "*bilgi*"dir. Yeni teknolojiler, toplumsal hayatın her alanındaki bilgilerin işlenmesiyle ortaya çıkan bilgi ve mikro elektronikteki buluşlardır. Bu yeni teknolojik devrim ortaya çok fazla yeni ürün çıkartmamakta, üretim süreçlerini değiştirmektedir. Bilişim ve iletişim devrimi, üretim, dağıtım, ulaşım ve yönetim sistemlerinin köklü bir değişimi sonucunu doğurmuştur.

Ekonomik globalleşme süreci öncesinde, mal ve hizmetler ile üretim faktörleri ve teknolojinin ülkeler arasında değişimine dayanan ekonomik sistemde, ulus devletlerin iktisat politikaları, ulusal üretim ve finans sistemleri hakimdi. Global pazara yönelik çok uluslu firmaların üretim faaliyetleri hammadde, ara malı, emek ve diğer maliyetleri minimize edecek şekilde, üretim sürecinin farklı aşamalarının farklı ülkelerde gerçekleştirilmesi esasına dayanmaktadır. Bu şekilde üretimin globalleşmesi ile global fabrikalar ortaya çıkmıştır. Böylece bir malın üretiminin değişik safhalarını oluşturan araştırma-geliştirme, parçaların hazırlanması, montajı, tamamlanması ve kalite kontrol gibi değişik bölümleri; karşılaştırmalı üstünlüğe bağlı olarak tek bir üretim hattı içinde, birden çok ülkeye yayılmıştır. Üretimin her bir bölümü maliyet,

üretim faktörü, fırsat maliyetleri açısından değişik üretim bölgelerinde gerçekleştirilmektedir. Diğer bir deyişle, üretimin globalleşmesi ile üretim içi ihtisaslaşma önem kazanmış; bu nedenle çok uluslu firmalar, etkinlik ve verimliliği ön plana çıkarmak ve global rekabet koşullarını kendi lehlerine çevirebilmek için, sürekli yenilik yapmak ihtiyacını duymaya başlamışlardır.

Globalleşme sürecinde, araştırma-geliştirme faaliyetleri gelişmiş ülkelerde (çoğunlukla da ABD’de) yoğunlaşmıştır. Bu faaliyetlerin çok az bir bölümü az gelişmiş ülkelere aktarılmıştır. Verimlilik oranlarının yükseltilmesine ilişkin araştırmalar çok uluslu şirketlerin merkezlerinde ya da gelişmiş ülke devletlerinin araştırma birimlerinde gerçekleştirilmiştir.

Global üretimi anlatabilmek için şu örnek verilebilir: GM’den, “Pontiac Le Mans” model bir arabayı 20,000.-USD’a satın alan bir Amerikalının ödediği bu paranın:

6,000.-USD Güney Kore’ye emek ve montaj için,

3,500.-USD gelişmiş teknolojik parçalar için Japonya’ya,

1,550.-USD tasarım için Almanya – İtalya’ya,

800.-USD küçük bazı parçalar için Tayvan, Singapur ve Japonya’ya,

550.-USD reklam ve pazarlama için İngiltere’ye,

100.-USD veri işleme için İrlanda ve Barbados’a,

8,000.-USD Detroit’teki planlamacılara, New York’taki avukatlara, sigortacılara, Washington’daki lobcilere ve bunlardan kalan da tüm ülkeye yayılmış hissedarlara dağılmaktadır.

Globalleşmiş bir üretimin tüketicisinin de globalleşmesi şarttır. Bu amaçla dünya iktisadı, globalleşme sürecinde tüketici davranışlarını, sosyal değerlerini, teknolojileri dünya ölçeğinde aynılaştırmaktadır.

b) Finansal Faaliyetlerin Globalleşmesi

Finansal faaliyetlerin, globalleşmenin en yaygın ve en yoğun olarak yaşandığı kısım olduğunu söyleyebiliriz. Sermaye, herhangi bir kısıtlamaya maruz kalmaksızın, daha düşük risk ve daha yüksek kazanç sağlamak düşüncesiyle, coğrafi sınırlar içerisinde kalmayıp kolayca yayılmaktadır. Finansal faaliyetlerin globalleşmesi, özellikle 1980’li yıllardan sonra hızlı bir gelişme göstermiş ve uluslararası finans piyasalarını birbirinden ayıran sınırlar hemen hemen ortadan kalkmıştır. Hızla birbirlerine entegre olan finans piyasaları, uluslararası sermaye hareketlerinin kaynağının, kanallarının ve hacminin değişmesine neden olmuştur.

Global finansın temel niteliği, en güçlü ülkeler de dahil hükümetlerin siyasi kontrolleri ve uluslararası kuruluşların etkisi dışında olması ve bu nedenle istikrarsız bir yapı göstermesidir. Bu durum ise, finans sisteminin kredi yaratma fonksiyonuna bağlı olarak gelecekteki üretimi kontrol etmesi nedeniyle, reel kesimi de istikrarsızlıklar ve krizler karşısında zayıf bırakmaktadır.

Global finans piyasaları yirmi dört saat çalışan “casino”ya benzetilmektedir. Sistemde karar merkezleri siyasal başkentler değil, New York, Londra, Tokyo gibi global şehirlerdir. Global finans, ulusal devletler tarafından düzenleme dışı bırakılmıştır. G7 hükümetleri dahil bütün hükümetler, finans piyasalarını düzenleme gücüne sahip bulunmamaktadırlar. Uluslararası kuruluşlar, Dünya Bankası, IMF, GATT, son yıllarda global ekonominin yönetiminde yetersiz kalmaktadırlar. Global ekonominin yönetimine ilişkin siyasi otorite yetersizliği yeni bir kavramın doğmasına neden olmuştur. Bu kavram; “Hükümsüz Yönetim” kavramıdır.

Finans sistemi spekülasyona açık olduğundan, üretim ile ticaret bakımından yıkıcı sonuçlar yaratma potansiyeline sahiptir. Hacim ve karakter açısından biçim değiştiren yabancı sermaye hareketlerinin, özellikle gelişmekte olan ülkelerin ekonomilerini olumsuz yönde etkilediği, bu ülkelerde makro-ekonomik istikrarsızlığa sebep olduğu ve finansal krizlerin sorumlusu olduğu

sık sık gündeme gelmektedir. Arbitraj peşinde koşan, daha seçici davranan, kısa vadeli ve spekülâtif amaçlara yönelen sermaye hareketlerinin hacminin büyümesi, gelişmekte olan ülkelerde finansal kriz potansiyelini artırmaktadır. 1994-95'teki Meksika krizi ile 1997-98'deki Asya-Pasifik krizi buna örnek gösterilebilir. Tam olarak netlik kazanmamakla birlikte, her iki krizin nedeninin sermaye hareketleri olduğu ve globalleşmenin bu tür problemleri hafifletmekten ziyade, daha da kötüleştirdiği söylenmektedir.

Aşağıdaki tabloda 1983 – 1999 yılları arasında, gelişmekte olan ülkelere net sermaye akışı gösterilmektedir:

Sermaye akışı/Yıl	1983-88	1989-95	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
Net özel sermaye akışı (Milyar US\$)	15.1	107.6	136.1	127.4	141.2	118.3	151.2	200.7	100.6	60.5	50.1
<i>Doğrudan özel yatırımlar</i>	69	39	20	27	36	59	48	45	73.3	113.5	132.9
<i>Net portföy yatırımı</i>	23	41	27	42	63	71	11	22	59.1	64.1	15.6
<i>Diğer net yatırımlar</i>	8	20	53	69	1	-30	41	74	-32.4	-77.6	-48.5
Net resmi sermaye akışı (Milyar US\$)	29.0	21.4	20.8	14.3	23.3	20.4	31.0	-3.8	11.7	23.6	1.0

Bu tablodan anlaşılacağı üzere; 1983-88 döneminde net özel sermaye net resmi sermayenin sadece % 52'sine eşit iken; 1989 ve sonraki yıllarda bu durum tamamen tersine dönmüştür. Örneğin, net özel sermaye 1991'de resmi sermayenin % 650'sine ulaşmıştır. Gelişmekte olan ülkelere yönelik net özel sermaye içinde doğrudan yabancı sermaye akımlarının görece üstünlüğünü korumasına rağmen, özellikle 1990 ve sonrasında portföy yatırımları ve diğer yatırımların payı daha hızlı bir artış göstermiştir.

c) Sosyo-Kültürel Globalleşme

“Gerekli düşünce şekilleri olarak öne sürdükleri aşlında Batı düşüncesinin gerekli şekilleridir.”

Demokrasi, insan hakları, çevrenin korunması, uyuşturucu, AIDS ve terörizmle mücadele gibi özel konuların yanı sıra, bütün insanlığı ilgilendiren genel konularda ülkelerin ortak bir anlayışa ulaşmalarını ifade etmektedir.

Sosyo-kültürel globalleşme, batı kültürünü ön plana çıkarmakta ve bu kültürün diğer ülkelere yayılmasına ortam hazırlamaktadır. Başta demokrasi, insan hakları, piyasa ekonomisi gibi batılı değerler bütün dünyaya yayılmaktadır. Bütün bunların yanında batılı ülkelerin damak tadından tutunuz da giyim kuşamına kadar geniş bir yelpazedeki zevk ve tercihler giderek homojenleşmektedir. Ancak, farklı kültürlerle sahip tüm toplumların bu kimliklerini terk ederek, Batı kültürünü kabullenmelerini beklemek hayalcilik olacaktır. Her ne kadar tüm insanlığın ortak bir kültür etrafında birleşmesi, dünya genelinde tüm insanların yakınlaşmasını sağlayacak olsa da, bu konuda her toplumun kendi kültürel değerlerine sahip çıkarak, korumak isteyeceği ve kültürel globalleşmeye direnç göstereceği açıktır.

Kültürel globalleşmenin etki ve sonuçları, bu sürece maruz kalan yerel kültürün şartlarına göre değişmektedir. Bu durumda, yerel kültürü tamamen reddedip, global kültüre bağlanmak veya kendi kültürü içine hapis olup dış dünyaya kapanmak şeklinde tercihler gündeme gelmektedir. Bu iki tercihin dışında globalleşme ve yerelleşme arasında orta bir yol bulup insanların kendi kültürel değerlerini kaybetmeden, global değerlerle bütünleşmeleri de söz konusu olabilir. Kimi yazarlar bu dönüşümü melezleşme olarak adlandırmaktadır. Artık global olanın da yerel olanın da bütün görüntüleri melez görüntülerdir.

d) Siyasal Globalleşme

“Globalleşme sahneye çıktığında, devlet striptiz yapmaya başlar. Gösterisinin sonunda üzerinde yalnızca zorunluluklar, yani baskı güçleri kalır. Maddi temeli tahrip olduğundan, egemenliği ve bağımsızlığı iptal edilmiş, politik sıfatı silinip kaybolmuş ulus devlet, mega şirketlerin basit bir güvenlik birimi haline gelir.”

Siyasal globalleşme, eskiden uluslararası sistemin temel aktörü olan ulus devletin üstünlüğünü sarsmış ve ulus devleti, yetkilerini başkalarıyla paylaşmaya mecbur bırakmıştır. Ulus devlet, globalleşme ile yetki ve otoritesini uluslararası ve uluslar üstü kuruluşlara devretmeye başlamıştır.

Globalleşme eğilimlerinin yanı sıra, bölgeselleşme ve yerelleşme eğilimleri de devletin politika belirleme alanındaki gücünü, uluslararası kuruluşlar, bölgesel birlikler ve yerel yönetimler ile paylaşmasını gerektirmektedir. Ulus devlet, özellikle savunma ve ekonomi alanındaki yetki ve sorumluluklarını uluslararası veya bölgesel anlaşmalara göre yeniden tanımlamak ve bu alanlarda ülke içi politikalarını uluslararası ve bölgesel otoritelerin kuralları doğrultusunda belirlemek durumunda kalmıştır. Bu ise, demokrasinin yükseldiği çağımızda çelişkili bir durumu işaret etmektedir.

Demokrasi, global bir değer olarak daha fazla önem kazanmakta ve artık evrensel bir değer olarak kabul edilmektedir. Ancak, çağdaş batı demokrasilerinde yaşanan sorunlar ve yozlaşmalar demokrasiye yönelik eleştirileri de artırmaktadır.

Gerçekten, bir yandan globalleşme ile tüm ülkelerde demokrasinin gelişmesi amaçlanırken, diğer yandan ülkeler kendi gelecekleriyle ilgili temel kararları alma imkanından yoksun bırakılmaktadır. Yeni bir global siyasi yapı ortaya çıkmaktadır. Bağımsız devletler sistemi, bugün, dünya iktisadını, siyasetini anlamak bakımından geçerli değildir.

V. Globalleşmenin Gelişimi

Yeni ekonomik düzenin ilk işaretlerini, 1970’li yılların sonundan başlayan ve Regan dönemi ile güçlenen “piyasa ekonomisini kamu müdahalesinden arındırma” çabaları olarak ABD’nin iç politik gelişmelerinde görebiliriz. 1980 yılların ikinci yarısından itibaren merkezi oluşturan ülkelerin kendi pazarlarını yaratma konusundaki kıyasıya mücadelesi ile yeni bir boyut kazanana kadar, hızlı bir biçimde devam etmiştir. Ancak, bu süreç zaman zaman kısa duraklama dönemlerine de girmiştir. Bu duraklamaların nedeni olarak merkez içi çelişkileri gösterilmektedir.

Sanayileşmiş ve gelişmiş, bilgi çağı olanaklarını kullanma yeteneğine ulaşmış, etkin olabilen ülkelerle ABD’yi bir arada düşünerek, bu grup “merkez” olarak; bu gelişim çizgisini yakalayamayıp dışarıda kalan ve daha çok merkez için pazar oluşturma işlevi gören ülkeler ise “çevre” olarak adlandırılabilir. 1990’lı yılların başında merkez ülkeleri, yoğunlaşan durgunlukla koşut bir biçimde hem aralarındaki kozları paylaşacak, hem sermayenin kar haddini arttıracak ve hem de çevreyi kendilerinin istediği biçimde kalıplaştıracak bir dizi kuruma son biçimini vermişlerdir. Önceliği her bir merkez ülkesi kendi bölgesel bütünleşmesine verirken, yeni arayışlarını da büyük ölçekli ekonomik toplantılar yoluyla ortaya koymaya çalışmıştır.

İşleyen bu ekonomik sürecin faturası, sürekli olarak çevreye çıkmaktadır. Çevrenin gelir artışı sınırlı kalırken, dış borçlarının katlanarak artması, sadece çevre için değil, dünya finans sistemi için de tehlike yaratmaktadır.

Globalleşmenin yarattığı en önemli sonuçlardan birisi, ulus devlet kavramı ile uluslararası piyasa kavramı arasındaki gerilim ilişkisine getirdiği yeni bakıştır. Ancak bu tartışma

değerlendirilirken, devletin her zaman çok düzlemli bir bütün olduğu gözden kaçırılmamalıdır. Devletin sosyolojik olarak ele alınışı devletin tek aktör olmadığı, bundan ziyade sosyal ve ekonomik bağlamda iç içe geçmiş güçlerin bir birlikteliği olduğuna dikkat edilmelidir. Bugün için bu konuya ilişkin olarak tartışma yeni bir ulus devlet anlayışı mı, yoksa ulus devletin yıkılışı mı? sorunun odağında yoğunlaşmaktadır. Globalleşmenin ulus devlet kavramına getirdiği tehditleri aşağıdaki başlıklar altında toplayabiliriz:

a) Ulus Devletin Yeterli ve Gerekli Oluşuna Yönelik Tehdit

Globalleşme ile ortaya çıkan uluslararası piyasanın etkinliği, ulus devlet sınırlarının siyasi perspektifi ile ulusal sorunların çözülebileceği konusundaki görüşleri ciddi olarak sarsmaktadır. Ulusal karar alma mekanizmaları bu dış etkiler çerçevesinde ve uyumlaştırılma olanakları içinde çözülebilecektir görüşü giderek etkinleşmektedir.

b) Devletin Biçim Olarak Değişmesi

Ulusal karar alma mekanizmalarının standartları temel kriterler olup, ulusal ölçülerin üstüne ve önüne geçer. Uluslararası antlaşma ve forumlar her türlü siyasi kararda giderek daha çok etkili olmaktadır.

c) Özerklikle İlgili Sorunlar

Özellikle ekonomik alanda karar alma süreçleri uluslararası baskı grupları tarafından belirlenmektedir. Ülkenin gelişmişlik düzeyi düştükçe, dış baskıların şiddeti artmaktadır. Devlet, politika üreten olmaktan çok, politika uygulayan olmaya doğru değişmektedir.

Devlet otoritesinin zafiyeti globalleşme ile devletin yeterlilik ve özerkliğinin tartışılması, doğal olarak egemenliğe ilişkin tartışmaları da tetikler. Bu tehditler çerçevesinde, globalleşme ve ulus devlet kavramı arasındaki ilişkinin, bir yandan ulus devletin ölümü, bir başka açıdan ise yeni bir ulus devlet anlayışı, yani ulus devletin yeni şartlara değişerek uyumu biçiminde, iki odaklı ve henüz çözülememiş yeni bir tartışmaya zemin oluşturduğunu görmekteyiz.

Burada asıl ilginç olan, milliyetçilik akımlarının etkinlik kazandığı bir çağda, bu tür bir eğilimin ortaya çıkardığı gerilimin şiddetidir. Bu paradoksun nasıl aşılabileceği konusu ise henüz çözümlenememiştir. Ancak, bir yandan millileşme eğilimlerinin artması, diğer yandan da bütünleşme eğilimlerinin yükselmesi bu yapı içinde çözümlenemeyeceğinden, yeni bir yapısal değişiklik kaçınılmaz görülmektedir.

Genelde uluslararası güçler ve özde globalleşmiş piyasa ekonomisi iç ve dış politikada devletlerin serbestliğini kesin biçimde sınırlamıştır. 1970'li yıllara kadar dünya kapitalist sistemi, yayın ve sınır tanımayan bir dünya ekonomisi ve birbirinden bağımsız ulus devletlerden oluşan bir politik düzeyin birbirine eklenmesi olarak gelişmiştir. Yeni dönemde uluslararası örgütlerin, özellikle de siyasal ya da siyasal ekonomik örgütlerin hem sayısının ve hem de etkinliğinin artması özel bir önem taşımaktadır. Dünya Bankası (WB), Uluslararası Para Fonu (IMF), Birleşmiş Milletler (UN), Dünya Ticaret Organizasyonu (WTO) gibi kuruluşlar globalleşme; AB, NAFTA, EFTA gibi bloklar ise bölgeselleşme çerçevesinde bir işbirliğini simgelemekle beraber, dünya ekonomisine yön veren esas güç, ekonomisi güçlü devletlerin oluşturdukları özel gruplardır. Bunlar G-5 (yani ABD, Japonya, Almanya, Fransa ve İngiltere), G-7 (yani G-5 üyeleri ve Kanada, İtalya) birlikteliğinden meydana gelmektedir. Onlar grubu ise G-7 ülkeleri ile Belçika, İsviçre, İsveç ve Hollanda'dan oluşmaktadır.

Bütün bu koşullara rağmen dünya ekonomisi ulus devlet içinde biçimlenmektedir. Bu nedenle, daha çok ulusal kapitalizmin eklenmesi ile oluşan bir dünya ekonomik sistemi görünümündedir. Ancak, bir yandan da giderek dünya kapitalizmi ulusal kapitalizmin toplamı olmaktan çıkmaktadır. Tüm dünyayı kendi üretim alanı olarak gören, tüm kaynakların kullanımını ekonomik çıkarlarına en uygun şekilde örgütlemek isteyen, kendi hareketliliğine

engel tanımayan şirketlerden oluşan bir sisteme dönüşmektedir. Artık ulusal işleyişe değil, global işleyişe sahip bir dünya ekonomisi yükselmektedir. Sonuçta ulus devletin güç ve otoritesi giderek azalmaktadır. En genel anlamda devletin belirli stratejik yeteneklerinin kesinlikle zayıfladığından ve bu zayıflamanın devletin faaliyetlerinin sadece niteliksel değil, niceliksel değişimini de doğurduğu açıkça ortadadır.

Globalleşmenin bir başka boyutu da ortaya çıkarmış olduğu olgusal küçülmedir. Özellikle teknolojik gelişmelerle her anlamda ortadan kalkmış olan uzaklık kavramı, yeni bir algılayışı ve etkilenim sürecini de başlatmıştır. Naklen izlenen savaşlar, birbirlerini eş zamanlı izleyen borsalar dünyayı küçültmekte ve bire bir etkilenimi arttırmaktadır; bu globalleşmenin yarattığı bir olgudur. Dünyanın global bir köye dönüşmesinden de bunu anlamamız gerekir.

Dünyanın bu anlamda küçülmesinin bir başka sonucu da dünyanın tüketilebilir bir şey olduğuna dikkatimizi çekmesidir. Ucuz üretim olanakları adına çevrenin zarar görmesini önleyici tedbirler, iletişim olanakları ile birlikte dikkatle izlenmektedir. Öyle ki, bir dünya vatandaşlığı fikri özellikle “yeşil” hareketlerle birlikte ortaya çıkmış ve sınır tanımayan hizmet ve protestolar olarak tüm dünya üzerinde etkin bir izleme oluşturmaya çalışmaktadır.

VI. Genel Değerlendirme

“Her şey evrensele ulaştınca, din artık siyasal değil ahlaki olan bir farklılığı onaylar; din, hudutlar yıkılınca grupların özgüllüğünü oluşturur; bir zamanlar burçların bulunduğu yerlere yeni engeller koyar.”

Globalleşme konusundaki tartışmaların, birbirine zıt iki yaklaşım etrafında toplandığı görülmektedir:

Birinci yaklaşım; globalleşmeyi liberalizmin zaferini ifade eden bir mutlu son olarak görmektedir. Fukuyama'nın tarihin sonu tezi, bu anlamda bir kabulü göstermektedir. Bu yaklaşım, kapitalizmin gelişim süreci içerisinde varılan ve günümüzde Batılı ülkelerin temsil ettiği noktanın, insanlığın erişebileceği en üst siyasal-ekonomik aşama olduğunu varsaymaktadır. Bu varsayımın arkasında yatan düşünce: İnsanlığın ulaştığı bütün olumlu şeyleri temsil eden “Batı gibi olmak” yolunda, dünyanın geri kalan kısımlarının kaçınılmaz olarak değişmesi gerektiğidir. Böylelikle globalleşme, üçüncü dünya için tek doğru ve kaçınılmaz yol olarak görülen “batılılaşma” ve “modernleşme” sürecinin bir başka adı olmaktadır.

İkinci yaklaşım bunun tam karşısında yer almaktadır ve globalleşmenin emperyalizmin günümüzde almış olduğu yeni biçime işaret ettiğini; Batının (kapitalizmin) çıkarları doğrultusundaki bir ekonomik, kültürel-siyasal “tektipleştirmenin” adı olduğunu iddia etmektedir. Bu anlamda globalleşme kavramının, emperyalizmin yeni görüntüsünü meşrulaştıran ideolojik bir işlev gördüğü iddia edilmektedir.

Globalleşme, çağdaş insan hayatında hızlı değişimlere neden olmaktadır. Büyük zenginlikler meydana gelmekte ve bunun yanı sıra yeni global fırsatların itici gücüyle dünya sermaye piyasaları canlanmakta ve üretim maliyetleri azalmaktadır. Dünyanın birçok bölgesinde hızlı ekonomik büyüme ve yaşam standartlarında yükselme gözlemlenmektedir. Fakat söz konusu bu ekonomik büyüme, global ekonomik sürece katılan bütün ülke ve bölgelerde birbirine benzer şekilde ve değerinde gerçekleşmemektedir. Örneğin Rusya, Brezilya ve Güneydoğu Asya ülkelerinde 1990 yılların sonlarında yaşanan ekonomik daralma uluslararası sermaye akımlarını tersine çevirmiş ve bunun sonucunda da uluslararası döviz değerlerinde aşırı azalmalar yaşanmıştır.

Bazı gözlemciler, globalleşen ekonomilerin karlarının temelde uluslararası yatırımcılar, global şirketler ve gelişmekte olan ülkelerdeki seçkinler adına arttığını ve bunun yanında işgücü

sınıfının görece fakirleşmeye katlanmak durumunda kaldığını ifade etmektedirler. Hatta bazıları daha da ileri giderek; uluslararası büyük yabancı yatırımcıların neden olduğu sermaye akımlarından, gelişmekte olan ülkelerde koruma mekanizmaları ve standartları aynı şekilde kurulmadığından, bu ülkelerin yeterince yararlanamadıklarını ve bazen zarar gördüklerini söylemektedir.

Bu sebeplerle, globalleşme karşısında farklı sivil organizasyonlar ve çıkar grupları ortaya çıkmıştır. Bu grupların ilk hedefi ABD ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO), Dünya Bankası (WB) ve Uluslararası Para Fonu (IMF) olmuştur. Anti-globalleşme hareketleri yapan organizasyonlar, kendilerini sıradan insanların uğradıkları zararlar için mücadele eden ve onların haklarını ortaya koyan çevreler olarak göstermişlerdir. Birbirinden bağımsız hareket eden protesto grupları, defalarca WTO ve IMF/IBRD toplantılarını dağıtma girişimlerinde bulunmuşlardır ve bazı küçük çaplı başarılar da elde etmişlerdir. Anti-Globalleşme taraftarları, tüm güçlerin piyasaya bırakılmamasını ileri sürerek, yerel siyasi kontrolün hakim güç olarak ortaya çıkmasını savunmaktadırlar.

Bu noktada diyebiliriz ki, anti-globalleşme hareketi gelişmiş dünya ülkelerinin meselesidir. Gelişmekte olan ülkelerin vatandaşları muhtemelen, gelişmiş batı ekonomilerince üretilen mallar, eğlence ürünleri, sermaye ve uluslararası iş bulma imkanları ve küresel şirketlerde çalışabilme imkanlarından sınırlı ve zorunlu bir şekilde yararlanmak durumunda kalacaklar ve uygulanan yardım politikalarından büyük olasılıkla yeterince yararlanamayacaklardır.

VII. Sonuç

“Global faşist devlet burnumuzun dibinde!

Kendimi tarlada telaşla koşuşturup bağırın inek gibi görmekteyim :

Hey ! Biliyor musunuz? Her ay arkadaşlarımızı alıp götüren o kamyon var ya?

Düşündüğümüz gibi o kamyon dostlarımızı başka bir tarlaya götürmüyormuş!

Onları kesip, küçük parçalara bölüp paketlere koyuyorlarmış.

Sonra da insanlar onları satın alıp yiyorlarmış!

Sürünün geriye kalanının reaksiyonunu düşünsenize:

Sen kafayı yemişsin ahbab! İnsanlar hiçbir zaman böyle şeyler yapmaz !

Zaten, o kamyon şirketinde hisselerim var ve bundan iyi bir kazanç

sağlıyorum. Kapa çeneni! Boş yere spekülasyon ve panik yaratıyorsun!”

Kapitalist piyasa modelinin piyasa üzerindeki mevcut hakimiyetini sürdürüp sürdürememesi, yeterli sayıda insana yeterli miktarda kazançlar sağlayabilmesine ve katlanılabilir maliyet avantajları sağlamasına bağlıdır. Yani kapitalizm insanlara bol kazanç ve düşük maliyetler yüklediği sürece, piyasa üzerinde hakim güç olmaya devam edecektir. Globalleşme olgusu kapitalist üretimi, ticareti ve finansman ağını geliştirip değiştirdiği gibi krizleri de geliştirip hızlandırmakta ve yaygınlaştırmaktadır. Üretimin globalleşmesi dünyayı dev bir fason üretim merkezi haline getirmiştir.

Çok uluslu şirketlerin ve bunların arkasındaki güçlü ekonomilerin hakim olduğu çağımızda dünya ekonomisi, uluslararasıdaki büyük bir rekabet yarışına sahne olmaktadır. Birbirine yakınlaşan “Gelişmiş Dünya” ile, onlardan giderek uzaklaşan “Geri Kalanlar Dünyası” ortaya çıkmaktadır. Ayrıca gelişmiş toplumlar içinde de giderek büyüyen bir geri kalanlar topluluğu oluşmaktadır. Kimi için küresel fırsat olan kimileri için küresel ve kalıcı kayıplar anlamına gelmektedir.

Ülkelerin sanayi devrimi ile ortaya çıkan dönüşüme kayıtsız kalmaları nasıl mümkün olmadıysa, çağımızda yaşanan teknolojik devrimin yol açtığı dönüşüme kayıtsız kalmaları da aynı şekilde mümkün gözükmemektedir. Yapılması gereken, yaşanan değişimi faydalı veya sakıncalı bulmak değil, globalleşme gerçeğini görerek ve kabullenerek dünya ekonomisi ile

bütünleşmektir. Globalleşmeyi bir global realite olarak ele almak ve buna uyum sağlamak için çaba sarf etmek önem taşımaktadır.

Bize göre, işgücü ağırlıklı teknoloji yerine, mega-teknolojiye yönelen; uzun dönemi faaliyetlerinde baz alan; ulusal ekonomiden ziyade global ekonomiyi hedefleyen; merkezi yönetim yerine yerinden yönetimleri benimseyen; sınırlı sayıdaki tercihler yerine çok çeşitli tercihlere ulaşmayı kendisine gaye edinen; endüstri toplumunun ötesinde bilgi toplumu olmayı yeğleyen toplumlar globalleşme sürecinden kazançlı çıkacaklardır.

Sonuç olarak; globalleşme sürecinde, hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeler açısından önem taşıyan ve cevaplandırılması gereken dört temel soru vardır:

- 1- Globalleşme dünyada artan gelir eşitsizliğini ne yönde etkileyecektir?
- 2- Dünya nüfusunun beşte dördünün yaşadığı gelişmekte olan ülkelerde, globalleşme daha hızlı bir ekonomik kalkınmaya yol açabilecek midir?
- 3- Globalleşme makro istikrarı sağlayabilecek midir?
- 4- Global ekonomide merkezi hükümetlerin, uluslararası kuruluşların ve bölgesel birliklerin yetki ve sorumlulukları nasıl düzenlenecektir?

Üst kavram olan “dünyanın hepimizin tek ve biricik evi” olduğu fikri ve “insan hakları” kavramının bu güne kadar ulaşılmış en geniş anlamı ile kullanılıyor oluşu, koskoca bir “insanlık” kavramının, market müşterisine dönüşmüş bir tüketici olarak kalabalıklar arasında kaybolmasına yol açmaması bir ümit olarak göz önünde tutulmalıdır.

Muhip Şeyda IŞIKTAÇ

Bibliyografya

- Aktan, Ç.C.** “Globalleşme, Bölgeselleşme ve Yerelleşme”. Dış Ticaret Dergisi, yıl 3, sayı 10, Temmuz 1998, sayfa 1-5.
- Aktan, C.C. - Şen, H.** Globalleşme, Ekonomik Kriz ve Türkiye, Ankara: TOSYÖV Yayınları, 1999.
- Beck, U.** Risk Toplumu. İletişim Yayınları, İstanbul 1999.
- Burton, J.** World Society Cambridge Uni. Pres, 1972.
- Eşkinat, R.** Küreselleşme ve Türkiye Ekonomisine Etkileri. Anadolu Üniversitesi Yayınları, No.:1036 Eskişehir 1998.
- Işıktaç, Y.** “Çağdaş Gelişme Eğilimlerinin Hukukun Kaynakları Kavramına Etkileri”. Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi Arkivi, 2.kitap, Afa yayınları, İstanbul 1996.
- Işıktaç, Y.** “Küreselleşme Hukuk İlişkisi”. İstanbul 1996.
- Kazgan, G.** Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen. Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1997.
- Kongar, E.** “Küreselleşme ve Kültürel Farklılıklar Çerçevesinde Ulusal Kültür”. Ankara 1997.
- Özkıvrak, Ö. – Dileyci, D.** “Globalleşme, Bölgeselleşme, Mega Rekabet ve Türkiye”.
- Pierson, C.** Modern Devlet. Çiviyazıları Yayınevi, İstanbul 2000.